

מבט על, גיליון 544, 1 במאי 2014

מיג 35 למצרים – האמנם שינוי כיוון?

יפתח שפיר, צבי מגן, גל פרל

על-פי כמה ידיעות שהתפרסמו בסוף חודש אפריל 2014, עומדת מצרים לחתום על עסקת נשק גדולה עם רוסיה, לרכש 24 מטוסי קרב מדגם MiG-35. ידיעות על מגעים בין מצרים ורוסיה הופיעו בחודשים האחרונים כמה פעמים. בפרט, בנובמבר האחרון, על רקע ביקורם של שר החוץ לברוב ושר ההגנה שויגו בקהיר, ובהמשך, בפברואר 2014, על רקע ביקורו של עבד אל-פתח אל-סיסי במוסקבה.

הידיעות מנובמבר ומפברואר דיברו על עסקת נשק רחבה הרבה יותר, שהייתה אמורה לכלול גם מערכות הגנה אווירית, מערכות הגנת חופים, מסוקי תקיפה מדגם Mi-35 ומטוסי קרב מדגם MiG-29. כמו כן דווח, כי העסקאות ימומנו על ידי ערב הסעודית ואיחוד האמירויות.

מטוס ה-MiG-35 הוצג לראשונה בתערוכה בהודו בשנת 2007. זהו מטוס מסדרת ה-MiG-29, הוותיקה. הוא מוגדר על ידי מפתחיו כמטוס מדור "++4" והשיפורים בו, לעומת הדגם הקודם (MiG-29M/M2) כוללים מערכת מידע חדישה, תאימות למערכות נשק רוסיות כמו גם מערביות, ומגוון מערכות הגנה עצמית משולבות. המטוס מיועד להיות רב משימתי, ויכולותיו טובות הן במשימות אוויר-אוויר והן במשימות תקיפת מטרות קרקע מדויקת בכל מזג אוויר. ה-MiG-35 יהיה מצויד במכ"ם מדגם Zhuk-AE שהוא מכ"ם מערך מופע אקטיבי (AESA) מתקדם יותר בהשוואה למכ"ם ה-MiG-29M/M2 וכן במנועים משופרים ביחס לדגם זה. המטוס טרם נכנס לייצור והחתימה על החוזה הראשון לאספקתו לחיל האוויר הרוסי נדחתה, עד שנת 2016.

מאז 1979 הצטייד צבא מצרים בעיקר בציוד מתוצרת ארצות הברית שמעניקה מצרים סיוע בהיקף של 1.3 מיליארד דולר בשנה. עם זאת מצרים לא נמנעה לחלוטין מרכישות נשק או ציוד ביטחוני גם ממדינות אחרות ואף מרוסיה (ממנה רכשה בעשור האחרון השבחה למערכות ההגנה האווירית המיושנות שבידי מצרים. אולם היחסים עם ארצות הברית הצטננו מאז תחילת אירועי ה"אביב הערבי" במצרים. כבר באוגוסט 2011 ביטלה ארצות הברית את השתתפותה בתרגיל הצבאי הדו-שנתי "כוכב זוהר", (Bright Star) בשל המצב הפוליטי שנוצר במצרים לאחר הדחת הנשיא מובארכ. עם זאת ב-2012 היא עדיין המשיכה להעביר את הסיוע השנתי למצרים.

מצב זה השתנה לאחר הדחתו של מורסי, בראשית יולי 2013. על אף שארצות הברית סיפקה למצרים ארבעה מטוסי F-16 ביולי 2013 (מתוך עסקה של 40 מטוסים שנחתמה ב-2010), הודיע הממשל לאחר מכן, כי הוא מעכב משלוח של ארבעה מטוסי F-16 נוספים. באוקטובר 2013 הודיע הממשל, כי הוחלט ל"כייל מחדש" את הסיוע הביטחוני למצרים ולהשהות חלק מהסיוע של ארצות הברית למצרים בשל החוק האמריקני האוסר על אספקת נשק למשטרים שמקורם בהפיכה צבאית. בין היתר הוחלט לעצור את האספקה של מטוסי F-16, מסוקי אפאצ'י, מערכות הגנה אוויריות וטנקי אברמס. כן ביטלה ארצות הברית בשנית את השתתפותה בתרגיל "כוכב זוהר". עם זאת, באפריל 2014 התיר הממשל את אספקת מסוקי האפאצ'י למצרים, וכמו כן, הספינה הראשונה מדגם "אמבסדור" (מתוך 4 שהוזמנו) נמסרה לחיל הים המצרי בחודש נובמבר 2013 כמתוכנן.

קשיים אלה בקבלת נשק מארצות הברית עשויים להסביר את פנייתו של מצרים לרוסיה. יתרה מזו, יש בפניה זו לרוסיה כדי להפגין באופן בוטה את אי-שביעות רצון ההנהגה במצרים ממדיניותה של ארצות הברית כלפי מצרים. עם זאת, הידיעות על העסקה האחרונה מעוררות כמה תהיות.

ראשית, בצד הטכני, מעבר לעובדה שמדובר בדגם שטרם נכנס לייצור – מדובר בתרבות טכנולוגית שונה לחלוטין מזו האמריקנית. צבא מצרים, ובפרט חיל האוויר שלה, עברו במהלך שנות ה-80 ולאחריהן תהליך מורכב, ממושך, ויקר של מעבר מטכנולוגיה ודוקטרינת לחימה סובייטית לטכנולוגיה ודוקטרינה אמריקאית. אמנם המצרים ממשיכים להפעיל כמה מערכות מתוצרת רוסית (ובפרט בתחום ההגנה האווירית), אך הצטיידות במטוסים חדישים מתוצרת רוסיה תחייב הקמת מערך לוגיסטי חדש ונפרד מזה המשרת את המטוסים מתוצרת ארצות הברית. המדובר לא רק ברכש מטוסים, אלא גם רכש של מערכות

נשק חדשות ושונות מן המוכר (כולל טילי אוויר-אוויר, אוויר-קרקע וכו'), כשכל מערכת נשק כזו דורשת הן מערך תחזוקה משלה, והן מערך הכשרה והדרכת כוח אדם ממושכת ויקרה שספק אם יש בה היגיון. שנית, המצב הכלכלי של מצרים מאז פרוץ האירועים ב-2011 הוא בכי רע. ספק אם יש בכוחה לממן עסקאות נשק יקרות. אמנם דווח על כך שעסקאות אלה ימומנו על ידי סעודיה או איחוד האמירויות, אך יש מקום להטיל ספק גם באפשרות זו הגם שלסעודיה ולאחד האמירויות יש טענות קשות כלפי ארצות הברית ומדיניותה באזור. סיוע של שתי מדינות אלה למצרים על רקע איומי ארצות הברית להפסיק את הסיוע הניתן למצרים בהחלט עשוי להתפס כהתרסה שלהן כנגד ארצות הברית. אולם מכאן ועד נכונות לממן למצרים עסקה עם רוסיה, שכלפיה יש לסעודים טענות קשות (בפרט על רקע תמיכתה במשטרו של בשאר אל אסד) – הדרך רחוקה.

שלישית, על אף הזעם על ארצות הברית ובפרט על הנשיא אובאמה, ועל אף הרצון להתריס כלפיה, ספק אם מצרים אכן מוכנה לנתק את קשריה עם ארצות הברית ולוותר על הסיוע הביטחוני שמעניקה ארצות הברית ועל רכישות הנשק ממנה.

יש לציין כי לידיעות על עסקת הנשק – שפורסמו לראשונה בישראל – לא התקבל, נכון ל-תחילת מאי 2014, אימות כלשהו, לא ממקורות רוסיים ולא ממקורות מצריים, ונראה שגם כלי התקשורת הבולטים באירופה ובארצות הברית לא הצטרפו לכיסוי הסיפור.

הממד הרוסי

אף כי לעסקת הנשק הנדונה ערך רב כשלעצמו, הרי העניין הרוסי המובהק הוא דווקא בתחום המדיני-אסטרטגי. עסקה זו משתלבת כמרכיב במאמץ הרוסי הכולל לשקם את מעמדה האזורי, שהתערער עד מאד במהלך שנות "האביב הערבי" ונעשה, לדעתם של הרוסים, בסיוע מערבי פעיל, כחלק מהעיוות הגלובלי המתמשך. במציאות זו פתחה רוסיה, במהלך השנה האחרונה, במאמץ מוגבר של התקרבות מחודשת למדינות האזור, גם אלה שעמן היו לה בעבר יחסי שיתוף פעולה וגם מדינות נוספות. במסגרת התקרבות זו בולטת השיבה הרוסית לדיפלומטיה של אספקת נשק. במכלול זה ראוי להזכיר את עיראק, עמה מתנהל מזה זמן משא ומתן לגבי רכש ביטחוני מקיף; המגעים עם לבנון ועם ירדן (עמה אף נדונה האפשרות לאספקת כור גרעיני); המגעים בין רוסיה לערב הסעודית, עמה, על אף המחלוקת הבסיסית שביניהן, נדונה עסקת נשק גדולה וכן מימון סעודי של רכש אפשרי מרוסיה שיבצעו מדינות נוספות באזור.

ואולם, לאחרונה אנו עדים לשינוי נוסף בהתנהלותה של רוסיה במזרח התיכון. זאת על רקע אירועי המשבר האוקראיני, שתפס את מרכז סדר היום הבינלאומי והפך לגזרת העימות העיקרית בין שתי המעצמות. בתוך כך, נבחר אזור המזרח התיכון על ידי רוסיה, כחזית נוספת במאבקה הגלובלי מול המערב, בין היתר כדי לאזן את הלחצים עליה במזרח אירופה. במכלול זה ניתן להצביע על הגברת הפעילות הרוסית בגזרה הסורית ואפשרי גם – בזו האיראנית. כמו כן, רוסיה מרחיבה את פעילותה לכל גזרה אפשרית נוספת באזור אגב העברת מסרים מתגרים כלפי המערב.

על רקע זה ברור עניינה המובהק של רוסיה לממש את עסקת הרכש הנדונה עם מצרים, שבכוחה לשדרג באורח ניכר את מעמדה הבינלאומי ולשמש דוגמה ראויה למדינות האזור הנוספות להרחבת שיתוף פעולה מגוון עמה.

סיכום

אם תתממש עסקת הנשק בין מצרים ורוסיה, יהיה זה אירוע רב משמעות בתמונה האסטרטגית של המזרח התיכון – צעד נוסף בתהליך ירידת מעורבותה ותפקידה של ארצות הברית באזור. לרוסיה זה יהיה הישג אסטרטגי רב משמעות במאבקה הגלובלי מול המערב.

עבור ישראל, המשמעות הטקטית של טייסת או שתיים של מטוסים דוגמת ה-MiG-29 אינה גדולה. אולם המשמעות האסטרטגית עשויה להיות מכרעת, עם החרפת העימות בין רוסיה למערב, ודריסת הרגל המחודשת של רוסיה במצרים.

העסקה טרם נחתמה וקיימים מכשולים רבים בדרך למימושה – הן טכניים, הן מבצעיים, הן כלכליים, ובעיקר מדיניים ואסטרטגיים. לארצות הברית יש עדיין כלים רבים שבאמצעותם תוכל להפעיל לחץ על מצרים כדי למנוע את מימושה של העסקה עם רוסיה. לפיכך, יש לראות בידיעות על העסקה יותר כפעמון אזהרה למקבלי ההחלטות בווינגטון ופחות אות מבשר שינוי אסטרטגי אמתי.